

Особливості формування ефективних державних програм в сфері туризму з урахуванням стратегічних пріоритетів України у зовнішній економічній політиці

Наведені основні підходи до визначення пріоритетів держави стосовно розвитку туристичної галузі з урахуванням цілей зовнішньої економічної політики, проведений синтез сучасних теоретичних положень щодо оцінки впливу процесу глобалізації і регіоналізації на формування державних стратегій на різних рівнях регулювання національної економіки..

The basic approaches to the determination of state priorities in tourist industry development concerning the aims of foreign economic policy are suggested, the synthesis of modern theoretical concepts, including the evaluation of influence of the process of globalisation and regionalisation on forming of state strategies at different levels of national economy regulation is made.

Ключові слова: *стратегічні пріоритети, туризм, глобалізація, регіоналізація.ї*

Вступ. У сучасній світовій економіці наявність розвиненої сфери послуг набуває вирішального значення у визначенні стратегічного потенціалу держави. Туризм як одна із невиробничих галузей є для багатьох країн джерелом істотних доходів до державного бюджету, розвитку інфраструктури та забезпечення зайнятості населення. Крім того, завдяки міжнародному туризму відбувається міжкультурний обмін, встановлюються ділові зв'язки між країнами регіону.

Постановка завдання. Досвід роботи найвідоміших туристичних осередків доводить необхідність і доцільність стратегічного планування розвитку таких територій за участю підприємців, адміністративних органів та місцевих громад. Інколи цьому передуює виважена державна політика, заходи якої реалізуються на рівні відповідних міністерств і відомств, зазвичай міністерств культури за підтримки дипломатичного корпусу. Проте такі території (туристичні дестинації) зазнають все більше проблем, які необхідно вирішувати вже на наддержавному рівні, звертаючись в тому числі і до

міжнародних організацій. Зазвичай це питання екологічного та демографічного характеру.

Результати. Школа І.М. стверджує, що державна регіональна політика має будуватися "з урахуванням процесів, що відбуваються у світовому вимірі". Програми туристичної галузі потрібно будувати, враховуючи рівень конкурентоспроможності національної економіки та фінансові чинники сталого розвитку регіонів [1].

В залежності від того, як ми будемо сприймати невідворотні процеси глобалізації, залежить і бачення місця кожної країни у світовому політичному, економічному та культурному просторі. Слід відмітити, що визначення, звідси – і ставлення – до глобалізації у вчених, які проводили дослідження у різні роки, суттєво відрізняються. Якщо ще років десять тому увага приділялася вивченню сутності процесу, теоретичному наповненню категорійного апарату, то в теперішній час першорядним стає розуміння рушійних сил та наслідків глобалізації, загроз і нових можливостей, які вона надає кожному економічному суб'єкту [2, 3].

Бляхман Л.С., наводячи класифікацію відмінностей глобальної інформаційної ринкової економіки, яка є основою сучасних міжнародних відносин, водночас стверджує про необхідність відходу від базових передумов неокласичної економічної думки і лібералізму, які на найнижчому рівні трансформувалися у хибні поведінкові моделі господарюючих суб'єктів, на користь соціально та екологічно орієнтованих державних стратегій та міждержавних проектів [4].

Юнусов Л.А. вказує, що глобалізацію світової економіки певною мірою слід розуміти як нову стадію імперіалізму – неоімперіалізм. Основою глобалізації, її рушійною силою виступають транснаціональні корпорації, для яких закордонна діяльність має не менше, а все більш важливе значення, ніж внутрішні операції. На додаток до п'яти основних ознак імперіалізму для неоімперіалізму характерні також революційні зміни в електроніці, комп'ютерній техніці, зв'язку і формування наднаціональних структур управління світовою економікою [5].

Товма Н.О. наголошує, що на сучасному етапі розвитку цивілізації, вже майже повністю залежної від технологічної складової суспільного виробництва, підвищується роль держави у регулюванні соціальних процесів, настільки, що без втручання для штучного збереження зв'язку "людина-родина-суспільство"

нація може бути поставлена на межу вимирання, незважаючи на сприятливе економічне положення країни на світовому ринку і досконалу систему ринкових відносин [6].

Тумашев А.Р., досліджуючи причини світової фінансової кризи 2008 – 2009 рр., підкреслює, що вони полягають в глибоких структурних диспропорціях національної економіки розвинених країн Заходу, кількісній і якісній невідповідності обсягів і структури виробництва і споживання. Рано чи пізно економіка, яка не має замкнених циклів виробництва, незважаючи на обсяги золотовалютних резервів, приречена на кризові явища. Найгірше, що від стану провідних країн залежать усі інші, які вимушені співпрацювати з ними [7].

Шакуров І.Г., займаючись проблемами регулювання сучасного ринку послуг, на перше місце ставить інформаційне забезпечення, причому відзначає, що держава покликана реалізувати концепцію універсальної послуги, забезпечивши доступ до інформаційної мережі всіх населених пунктів за рахунок визначеного законом перерозподілу доходів високорентабельних виробників послуг. Без постійно діючої цільової програми інтелектуалізації суспільства воно деградує, позбавляючи таким чином державу однієї з найважливіших складових – повноцінних людських ресурсів [8].

Беккін Р.І., відомий серією публікацій, присвячених проблематиці міжнародних відносин мусульманських країн, виділяє специфічні підходи до оцінки інтеграційних процесів, притаманні досліджуваним державам. Відзначаючи, що в умовах фінансової глобалізації істотно звужуються можливості національних урядів під час проведення ними економічної і соціальної політики, проте в основі інтеграційних процесів на мусульманському світі перебували переважно політичні, а не економічні причини. Макрорегіон Північної Африки, Близького і Середнього Сходу належить до найменш інтегрованих регіонів, а зони взаємного тяжіння, що формуються в його рамках, не завжди співпадають з природною субрегіональною диференціацією національних економік [9].

Листопад М.Е., досліджуючи теоретичні засади процесів глобалізації, підкреслює, що на сьогоднішній день недостатня увага приділяється таким основоположним проблемам, як визначення нових параметрів і принципів функціонування гео економічного простору і формування нової парадигми функціонування і розвитку національної економіки в глобальному світі. Разом з

тим без вирішення цих проблем неможливо чітко визначити контури національної доктрини розвитку і не допустити небажаної деформації національної економіки під дією геостратегічних чинників [10].

Корнійчук Л. та Шевчук В. доводять, що сподівання вчених вирішити проблеми сталого розвитку в рамках інформаційного суспільства, яке є суспільством з ринковою економікою, є досить проблематичними. Розв'язання нагальних глобальних проблем (економічних, екологічних, демографічних та ін.) за допомогою ринкових підойм безперспективне, оскільки регулятивні можливості ринку обмежені певними сферами [11].

Столярчук Я.М. доводить, що дії монополістичних структур з реалізації власних економічних інтересів завжди обмежують або розширюють можливості інших суб'єктів щодо впливу на загальні умови функціонування глобальної економічної системи. У результаті - дія монополій, спрямована на обмеження можливостей реалізації економічних інтересів іншими суб'єктами, завжди викликає протидію з боку останніх [12].

Бекетов М.В. звертає увагу на те, що у світовій економіці, з одного боку, більш-менш виразно спостерігаються елементи циклічності розвитку глобальної економіки, що пояснюється зростаючою прозорістю національних кордонів і поглибленням взаємозалежності національних господарських комплексів. З іншого боку, на ці цикли накладається вплив таких чинників, як експансія фінансового капіталу, егоїстична і амбітна політика окремих держав і зростання нерівномірності розвитку країн, регіонів і галузевих комплексів світової економіки. Поступово формується усвідомлення необхідності для світової спільноти поставити під контроль процеси, загрозливі катастрофічними наслідками для всього людства [13].

Неоднозначність сучасних підходів до визначення майбутніх моделей соціально-економічного і політичного розвитку регіонів і країн світу пояснюється відсутністю чіткого бачення, і, відповідно, єдиного теоретичного обґрунтування глобальних викликів, з якими неминуче зіткнуться всі національні економіки, кожна у свій час, позначений місцем даного суб'єкта господарювання в світовій спільноті.

Невірним було б стверджувати, що уряди не усвідомлюють тих проблем, над якими вимушені будуть працювати вони або їх наступники, – навпроти, складається враження, що вони навмисно замовчуються і їх розгляд відкладається на невизначений термін.

Одним з найбільш обговорюваних зараз питань є спосіб вирішення суперечностей між процесами глобалізації і регіоналізації, які так чи інакше стосуються абсолютно всіх учасників ринку, тільки ступінь і опосередкованість впливу залежать від масштабу їх діяльності. По суті, не дивлячись на відмінність в тлумаченні самих термінів, єдиною проблемою є розробка і впровадження стратегії, що дозволяє отримувати найбільші вигоди від відкритості кордонів, – для сильної держави, і шляху подолання погроз національній безпеці від впливу на найважливіші сфери суспільного устрою – для слабкої.

Тут найбільшу складність представляє, крім безпосередньої розробки системи глобального перерозподілу, трансформація суспільної свідомості, сприйняття нової економічної моделі замкнутого виробничого циклу. Дійсно, процеси глобалізації привели до того, що найбільш активні її учасники вже не сприймають меж, у тому числі і державних, під час планування виробничої і збутової стратегії. Наявність ресурсів оцінюється в загальнопланетарному масштабі, і їх просторова роз'єднаність, а також небажання власника їх надавати, вже не є абсолютно непереборною перешкодою.

Слід зазначити, що за подальшого посилення процесів глобалізації отримаємо все те ж натуральне господарство, лише на технологічно вищому рівні і в планетарному масштабі. Злободенними залишаються питання регулювання ресурсних потоків, але тепер в сферах і матеріального, і нематеріального виробництва, з непередбачуваними запитами і результатами, і всі вказані елементи необхідно буде об'єднати в єдину систему, хоч би для статистичного обліку. Як показують дослідження економічних криз в розвинених країнах, їх причиною є не брак ресурсів, а їх неправильний перерозподіл. Гірше тільки те, що більшість загальноприйнятих теорій не призначені для управління абсолютно замкненою економічною системою. Таким чином, ключовою стає парадигма перерозподілу, і саме з подальшим перерозподілом повинні узгоджуватися видобування сировини, виробництво і реалізація продукції, у тому числі і невиробничих галузей.

Ліквідація диспропорцій в доходах і витратах країни на макрорівні є одним з шляхів вирішення проблеми підвищення економічної безпеки держави під час її взаємодії з іншими інституційними одиницями світового ринку. Не дотримуючись жорсткої політики протекціонізму і закритого ринку, при правильному плануванні розвитку найбільш залучених в зовнішні зв'язки

галузей можна досягти оптимального співвідношення між статтями експорту і імпорту, з одного боку, підвищивши інвестиційну привабливість, а звідси – і конкурентоспроможність національної економіки як для внутрішніх, так і зовнішніх контрагентів, з іншої – уникнувши погіршення міжнародного іміджу країни.

Згадуючи про місце і роль туристичної галузі у світовій та національних економіках, зауважимо, що майже кожна держава задіяна у досліджуваній галузі. Визначаючи категорію міжнародного туризму та її основні риси у історичному вимірі і в сучасних умовах, характеризуючи склад та динаміку туристичних потоків, дослідники дуже рідко наводять оцінку ефективності діяльності світової туристичної галузі, її впливу на функціонування національної економіки. Крім того, класифікація країн проводиться у переважній більшості випадків за кількісними ознаками (наприклад, міжнародні туристичні організації використовують розподіл країн за обсягами в'їзного туризму та деякими іншими макроекономічними показниками: обсягами надходжень від міжнародного туризму, кількістю зайнятих у галузі, обсягами іноземних інвестицій. Російські вчені додатково наголошують на важливості порівняння доходів від зовнішньоторгівельних операцій в туризмі. Наприклад, виділяються країни-постачальники туристів (тобто споживачі, або донори) та виробники послуг (приймаючі країни, або реципієнти), аналізується сальдо зовнішньої торгівлі туристичними послугами, чинники формування міжнародних туристичних потоків (роботи Александрової А.Ю. [14], Ушакова Д.С. [15], Папіряна Г.А. [16], Сеніна В.С. [17], Квартальнова В.О. [18] та ін.). Серед досліджень українських вчених у даному напрямку слід виділити роботи Школи І.М. [1], Любіцевої О.О. [19, 20], Мальської М.П. [21, 22], Бейдика О.О. [23, 24, 25] та ін. Проте, більшість українських і зарубіжних вчених, досліджуючи негативний вплив від туристичної діяльності, окреслюють лише екологічні та соціальні чинники. Тобто увага звертається на те, що туристичний сектор може зазнавати різноманітних впливів зовнішнього середовища, і через це умови його функціонування змінюються; проте, він сам здатен виступати об'єктом впливу на національну та світову економіку, що і зумовило необхідність удосконалення існуючої класифікації країн.

Запропонована класифікація за допомогою системного багатовимірного групування удосконалює існуючі класифікації, які засновані на використанні здебільшого кількісних ознак і є одновимірними. Доцільність наведеної

класифікації обґрунтовується специфікою туристичного продукту, для якого вкрай важко виділити ознаки, які були б притаманні всім країнам групи, без урахування суттєвого впливу так званих "місцевих особливостей", що унеможлиблює використання провідного досвіду суб'єктів туристичного ринку без досконалого вивчення внутрішнього середовища кожного з них й перегляду та пристосування бажаної моделі під місцеві умови (рис. 1).

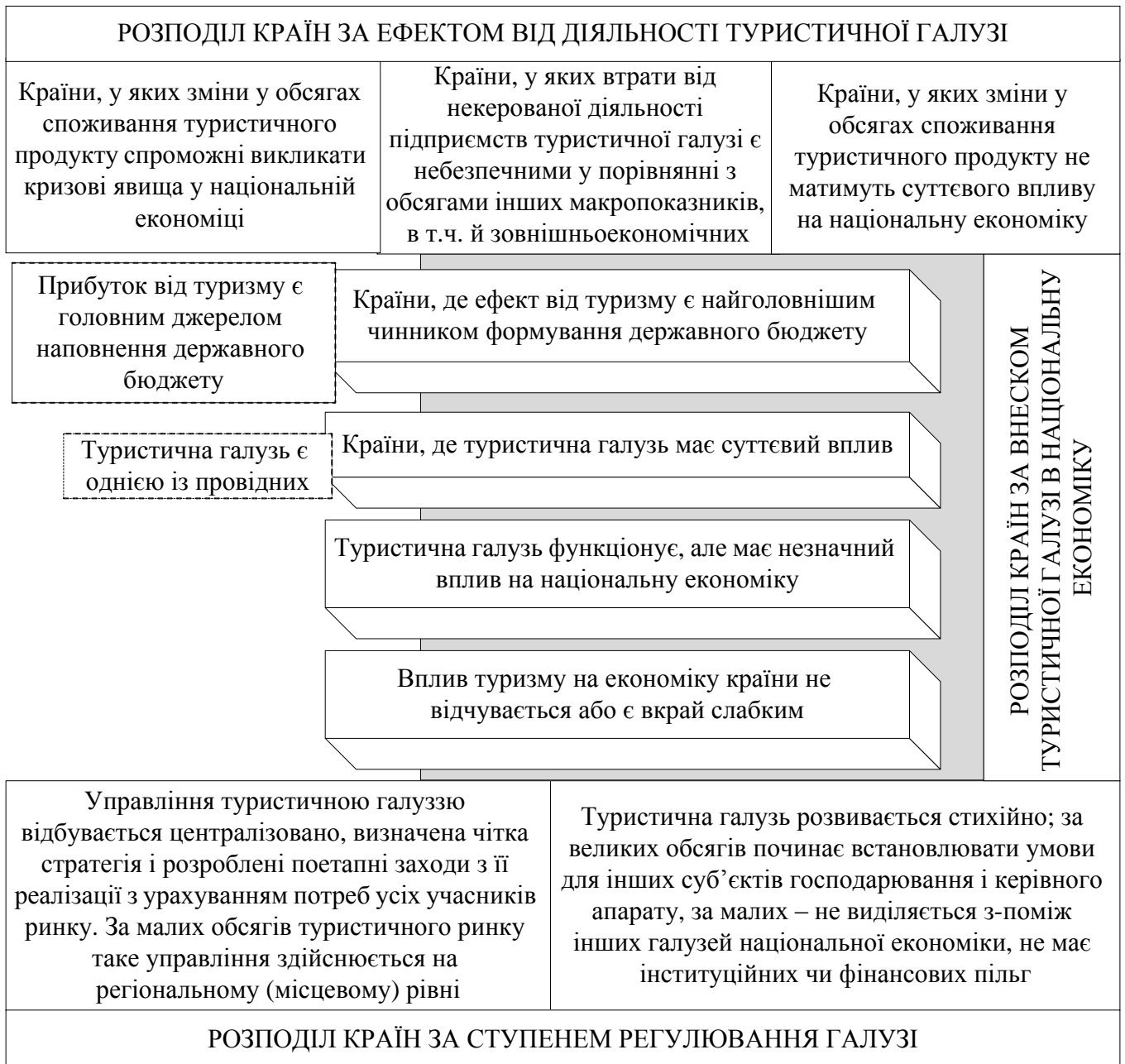

Рис. 1. Розподіл країн за участю в туристичній галузі

Україна відноситься до групи країн із незначним впливом туристичної галузі на національну економіку, оскільки її частка у ВВП не перевищує 5–7% (8% у 2009 р.) [26], проте ефект від діяльності галузі оцінюється експертами як

вкрай негативний, особливо через надвисокі обсягу витоку коштів за кордон як результату неконтрольованої діяльності операторів виїзного туризму.

Висновки. Незважаючи на достатню впорядкованість функцій і повноважень інститутів, що мають регулювати галузь, важко визначити реальну стратегію розвитку туристичної сфери. За малих обсягів споживання туристичних послуг названі процеси не є критичними, проте поступове збільшення імпорту туристичної продукції (товарів і послуг) без урівноваження від експортних операцій здатне призвести до структурних диспропорцій у економіці країни.

Стає зрозумілим, що формування ефективної державної політики стосовно будь-якої сфери діяльності чи окремої галузі, особливо туристичної, яка є надзвичайно залежною від стану соціального середовища, вимагає від країн світу чіткого усвідомлення стратегічних пріоритетів не лише у зовнішніх економічних відносинах, а й у внутрішній політиці, яка реалізується шляхом впровадження державних та регіональних програм розвитку на різних рівнях адміністративно-територіального підпорядкування. Необхідність відповідати на глобалізаційні виклики змушує країни змінювати існуючі підходи до державного управління, які, на відміну від традиційних, повинні враховувати ті поточні та прогнозовані тенденції, які визначають геополітичну позицію даного макрорегіону, не останнє місце серед яких належить концепції сталого розвитку. Тому під час формування локальних програм розвитку туризму слід обов'язково посилатися на положення державних та регіональних програм, які містять загальнонаціональні пріоритети.

Література

1. Економіка України в умовах глобалізації / за ред. І. М. Школи та О. В. Бабінської : монографія. - К. : Книги-XXI, 2009. - 527 с.
2. Горбатов В.М. Конкуренентоспособность и циклы развития интегрированных структур бизнеса = Competitiveness and cycles of development of integrated structures of business : [Монографія] / В. М. Горбатов; Институт проблем развития общества. – Х. : ИНЖЭК, 2006. – 591 с.
3. Кизим Н.А. Концентрация экономики и конкурентоспособность стран мира = Concentration of economy and competitiveness of countries of the world: [Монографія] / Н. А. Кизим, В. М. Горбатов; Институт проблем развития общества. – Х. : ИНЖЭК, 2005. – 214 с.

4. Бляхман Л.С. От глобального кризиса к новому экономическому порядку / Л. С. Бляхман // Проблемы современной экономики. – 2009. – № 1(29). – [<http://www.m-economy.ru/art.php3?artid=25123>].
5. Юнусов Л.А. Глобализация мировой экономики: понятие и основные этапы / Л. А. Юнусов // Проблемы современной экономики. – 2008. – № 4(28). – [<http://www.m-economy.ru/art.php3?artid=24764>].
6. Товма Н.А. Глобальные предпосылки активизации социальной политики / Н. А. Товма // Проблемы современной экономики. – 2008. – № 1(25). – [<http://www.m-economy.ru/art.php3?artid=23400>].
7. Тумашев А.Р. Мировой финансовый кризис: причины и последствия / А. Р. Тумашев // Проблемы современной экономики. – 2009. – № (29). – [<http://www.m-economy.ru/art.php3?artid=25147>].
8. Шакуров И.Г. Об общих принципах регулирования современного сектора услуг / И. Г. Шакуров // Проблемы современной экономики. – 2007. – № 4(24). – [<http://www.m-economy.ru/art.php3?artid=23172>].
9. Беккин Р.И. Перспективы экономической интеграции мусульманских стран / Р. И. Беккин // Проблемы современной экономики. – 2008. – № 2(26). – [<http://www.m-economy.ru/art.php3?artid=23922>].
10. Листопад М.Е. Проблемы постиндустриальной трансформации национального хозяйства в глобальном экономическом пространстве / М. Е. Листопад // Проблемы современной экономики. – 2008. – № 4(28). – [<http://www.m-economy.ru/art.php3?artid=24750>].
11. Корнійчук Л., Шевчук В. Сталий розвиток і глобальна місія України / Л. Корнійчук, В. Шевчук // Економіка України. – 2009. – № 4.– С. 4 – 13.
12. Столярчук Я.М. Суперечності глобальної монополізації капіталу / Я. М. Столярчук // Регіональна економіка. – 2008. – № 4. – С. 15 – 23.
13. Бекетов Н.В. Циклы мировой экономики и финансовые кризисы / Н. В. Бекетов // Проблемы современной экономики – 2008. – № 1(25) [<http://www.m-economy.ru/art.php3?artid=23398>].
14. Александрова А.Ю. Международный туризм : [учебник для ВУЗов. 2-е изд.] / А. Ю. Александрова. - М. : КноРус, 2010. - 464 с.
15. Ушаков Д.С. Национальная туристическая индустрия: проблемы развития : [монография] / Д. С. Ушаков. - М. : Граница, 2005. - 286 с.
16. Международные экономические отношения. Экономика туризма : [монография] / Г.А.Папирян. - М. : Финансы и статистика, 2000. - 208 с.

- 17.Сенин В. С. Организация международного туризма : [учеб. для вузов по специальности "Менеджмент"] / В. С. Сенин. - 2-е изд., перераб. и доп. - М. : Финансы и статистика, 2005. - 397 с.
- 18.Квартальнов В.А. Иностраный туризм : [Менеджмент и экономика туризма] / В.А. Квартальнов . – М. : Финансы и статистика, 2001 . – 307 с.
- 19.Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) : [монографія] / О. О. Любіцева. - К.: Альтерпрес, 2002. - 232 с.
- 20.Любіцева О.О. Етносфера в умовах глобалізації / О. О. Любіцева // Науковий часопис Національного Педагогічного Університету імені М.П. Драгоманова. Серія 4. Географія і сучасність / М-во освіти і науки України, НПУ ім. М.П. Драгоманова. - Київ: НПУ , 2005. - Вип. 13. - С. 41-46.
- 21.Мальська М.П. Міжнародний туризм і сфера послуг: Підручник / М. П. Мальська, Н. В. Антонюк, Н. М. Ганич. - К.: Знання, 2008. - 661 с.
- 22.Мальська М.П. Організаційно-економічні засади управління розвитком просторових систем послуг / М. П. Мальська // Регіональна економіка : Науково-практичний журнал. - 2010. - № 3. - С. 46-53.
- 23.Бейдик О.О. Світові рекреаційно-туристські ресурси / О.О. Бейдик, Л.Л. Криницька // Укр. геогр. журн. – 2007. – № 2. – С. 49-55.
- 24.Бейдик О.О. Туризм в умовах суспільно-політичної нестабільності / О.О. Бейдик, Д.М. Ващук // Укр. геогр. журн. – 2008. – № 4. – С. 39-44.
- 25.Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О. О. Бейдик : [Монографія]. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2001. – 395 с.
- 26.Офіційний сайт Всесвітньої ради з подорожей і туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу до док. : www.wttc.org.